

Innerstaden 3:77, Norra Vallgatan

Fornlämning L1988:7459/RAÄ Trelleborg 19:1

Trelleborgs stad och kommun, Skåne län

Arkeologisk schaktningsövervakning 2023–2024

Kristoffer Brink

Titel: Innerstaden 3:77, Norra Vallgatan
Författare: Kristoffer Brink
Kulturmiljörapport: 2024:22

Omslagsbild: Norra Vallgatan från norr, efter att området blivit provisoriskt återställt, efter aktuellt markarbete 2023–2024.

Upphovsrätt: Där inget annat är angivet, enligt Creative Commons licens CC BY

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Inledning	2
Fornlämningsmiljö	3
Tidigare arkeologiska iakttagelser	6
Genomförande och dokumentation	7
Resultat.....	14
Kulturlagerstatus.....	16
Administrativa och tekniska uppgifter	17
Källor och litteratur.....	18
Internetreferens	18
Övrigt	18
Bilagor	
Bilaga 1. Sektionsritningar	
Bilaga 2. Fyndlista Inventarienummer LUHM 33581	
Bilaga 3. Makroskopisk analys av jordprov från Norra Vallgatan, Trelleborg. Teknisk rapport. Jens Heimdahl, Arkeologerna–Statens historiska museer	

Sammanfattning

- Med anledning av att Trelleborgs Energi AB förlade nya fjärrvärmeledningar inom de östra delarna av Norra Vallgatan inom fastigheten Innerstaden 3:77, Trelleborgs kommun, genomförde Kulturen en arkeologisk schaktningsövervakning inom fornlämning L1988:7459/RAÅ Trelleborg 19:1 enligt Länsstyrelsens beslut (Lst Dnr: 13388-2023, Kulturens projektnummer A_2023_0059).
- Markarbetet bestod av ett huvudschakt längs Norra Vallgatan och två mindre schakt för anslutningar till fastigheterna Vallen 10 och Nordstjärnan 5. Dagligen sattes skivor längs schaktsidorna för att förhindra att schaktväggarna skulle rasa. Den dåliga hållfastheten på schaktväggen medförde att dokumentationen bitvis genomfördes väldigt hastigt.
- Undersökningsområdet låg i den norra utkanten av fornlämningen och troligen ovan den vall som enligt historiska kartor ska ha omgärdat staden. Få arkeologiska undersökningar har gjorts i närområdet, de flesta av de undersökningar som gjorts i närheten har registrerat ett litet resultat.
- De viktigaste resultaten från undersökningen är dokumentationen av en väg i nord-sydlig riktning som lades ut i två omgångar, varav den första direkt på den äldsta markhorisonten. Vägen tolkas ha lagts ut i samband med att staden etablerades. På den norra sidan av Norra Vallgatan dokumenterades två lergolv. Lergolven och vägen tolkas tillsammans som att staden under en period innan 1700-talet sträckt sig längre norrut. Undersökningen kunde även påvisa äldre och nyare brunnar, odlingslager, staketfundament och en smalare version av Norra Vallgatan.
- Morännivån inom schaktet var mycket ojämn, mellan 0,95–1,50 meter under dagens marknivå. I genomsnitt låg morännivån på ungefär 1,10 meter, men var djupare i öster.
- Med utgångspunkt i resultaten att staden fortsatt norr om Norra Vallgatan föreslås att fornlämningen utvidgas norrut till att sträcka sig upp till nuvarande Humlegränden.

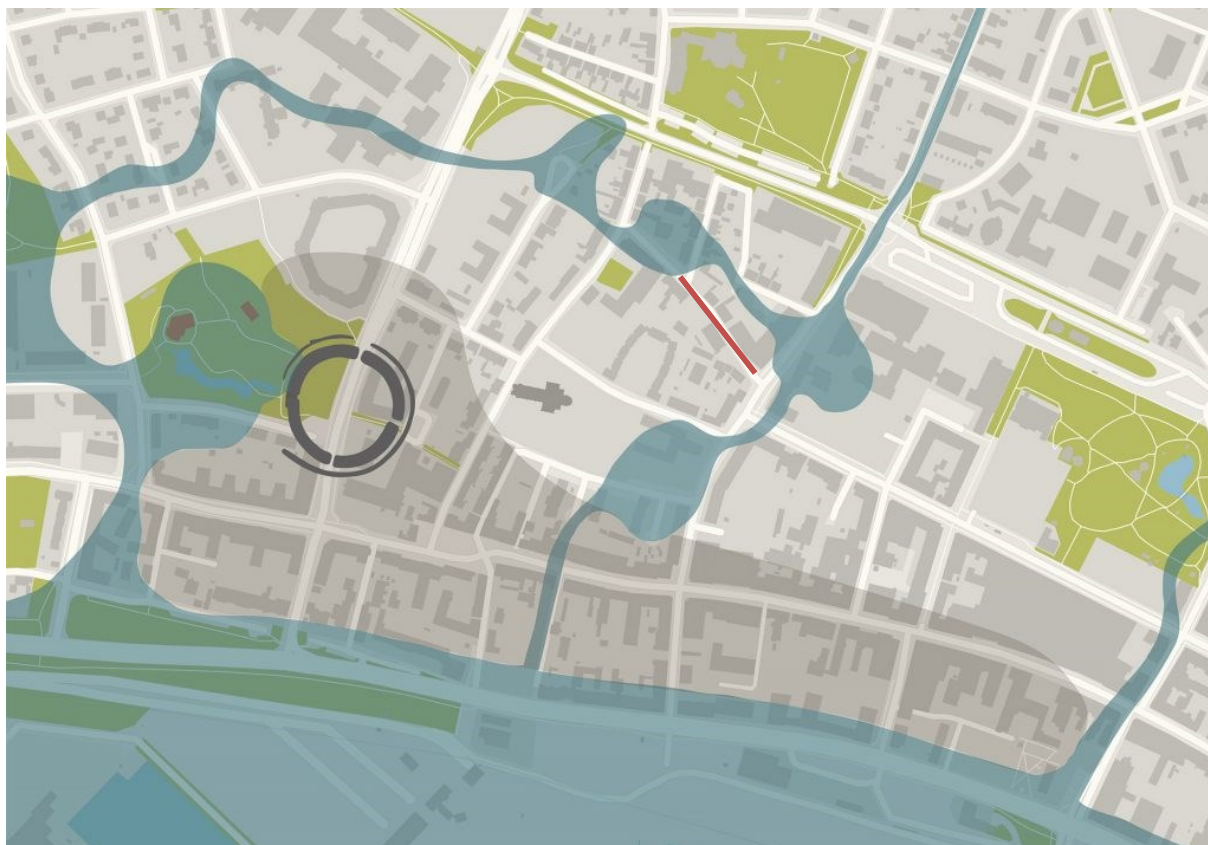
Figur 1. Platsen för undersökningen är markerad med en röd stjärna inom fornlämning L1988:7459 Trelleborgs stadslager (RAÄ Trelleborg 19:1), mot bakgrund av fastighetskartan ©Lantmäteriet.

Inledning

Med anledning av att Trelleborgs Energi AB förlade nya fjärrvärmeledningar inom delar av fastigheten Innerstaden 3:77, Trelleborgs kommun, genomförde Kulturen en arkeologisk schaktningsövervakning enligt Länsstyrelsens beslut (Lst Dnr: 13388-2023, Kulturens projektnummer A_2023_0059). Schaktningen företogs på den östra delen av Norra Vallgatan, mellan Valldammsgatan och Alsingegatan (figur 1). Två servisschakt till fastigheter genomfördes, ett på den norra sidan av gatan, till fastigheten Vallen 10 och ett på den södra sidan av gatan till fastigheten Nordstjärnan 5. Undersökningsområdet låg inom fornlämningen med lämningsnummer L1988:7459/RAÄ Trelleborg 19:1, Trelleborgs historiska stad.

Fornlämningsmiljö

I undersökningens närområde har den vikingatida trelleborgen i Trelleborg påträffats. Avståndet till trelleborgen är 250–350 meter. Undersökningsområdet är beläget i den nordöstra delen av den ö som borgen och stora delar av det tillhörande samhället befann sig på under perioden då trelleborgen existerade (figur 2). I flera undersökningar har boplatsslämningar från vikingatid påträffats. De flesta av dessa spår har dokumenterats längs Västergatan-Algatan (Jacobsson och Wallin 1986). På de norra delarna av ön har ännu inga bosättningsspår från den äldre tidsperioden påvisats.

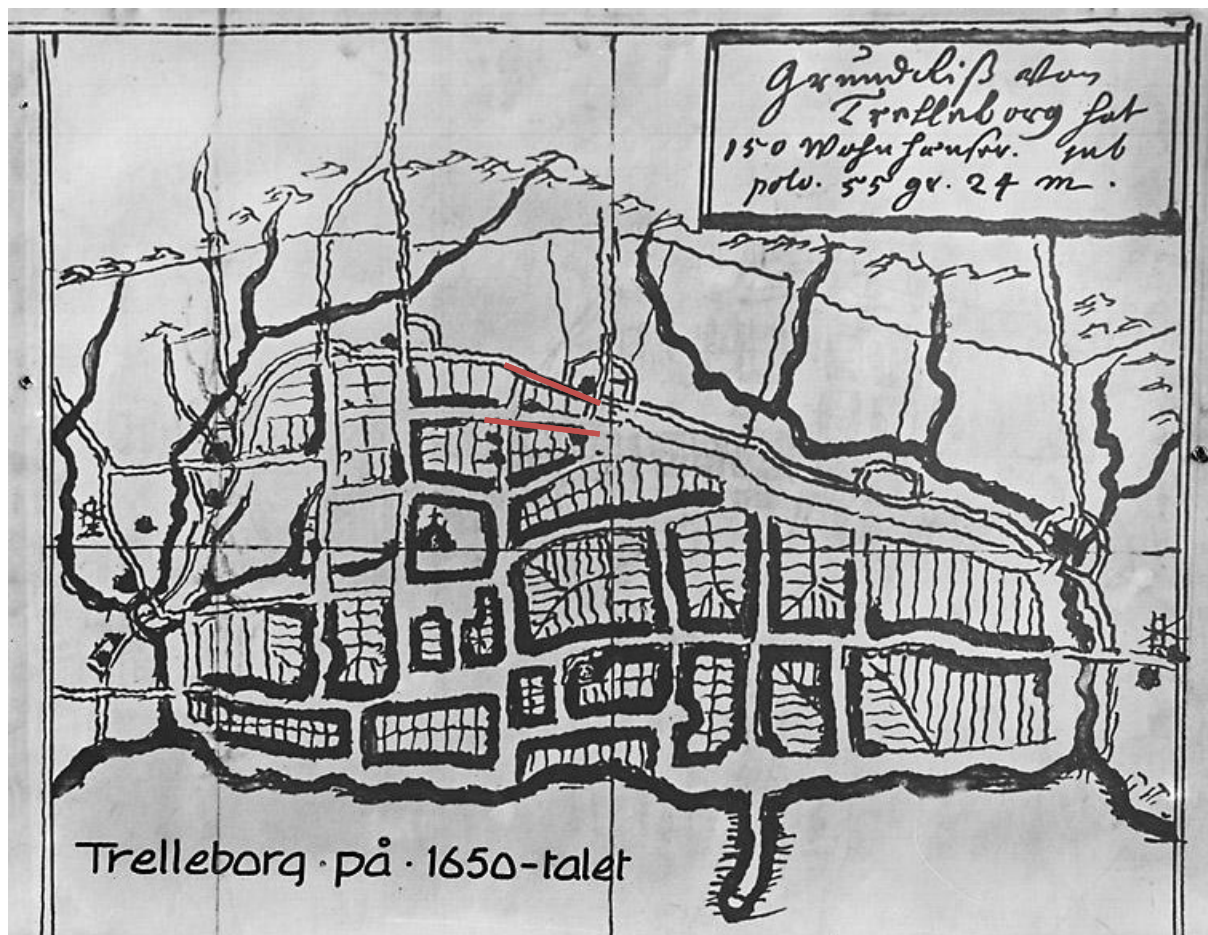

Figur 2. Rekonstruerad vattenlinje för vendeltid/vikingatid. Den gråmarkerade delen visar området där bosättningsspår från tiden har dokumenterats (sverigeshistoria.se). Det röda strecket visar undersökningssträckan.

Jacobsson och Wallin har tolkat situationsbilden som att det troligen funnits en period utan någon större bosättning mellan då trelleborgen gått ur bruk under vikingatiden och då staden grundades under tidig medeltid (Jacobsson och Wallin 1986:15). Både bebyggelsen under järnålder och den medeltida staden har begränsats av havet i söder och av vattendraget Österbäck i öster och av Kattebäcken/Västerbäck i väster. Ungefär mitt emellan de två vattendragen gick ytterligare ett vattendrag, Bastarännan. Utifrån de arkeologiska fynden och de historiska källorna kan den västra delen av bebyggelsen haft en högre status än den östra, med torg, rådhus, kloster och kyrka.

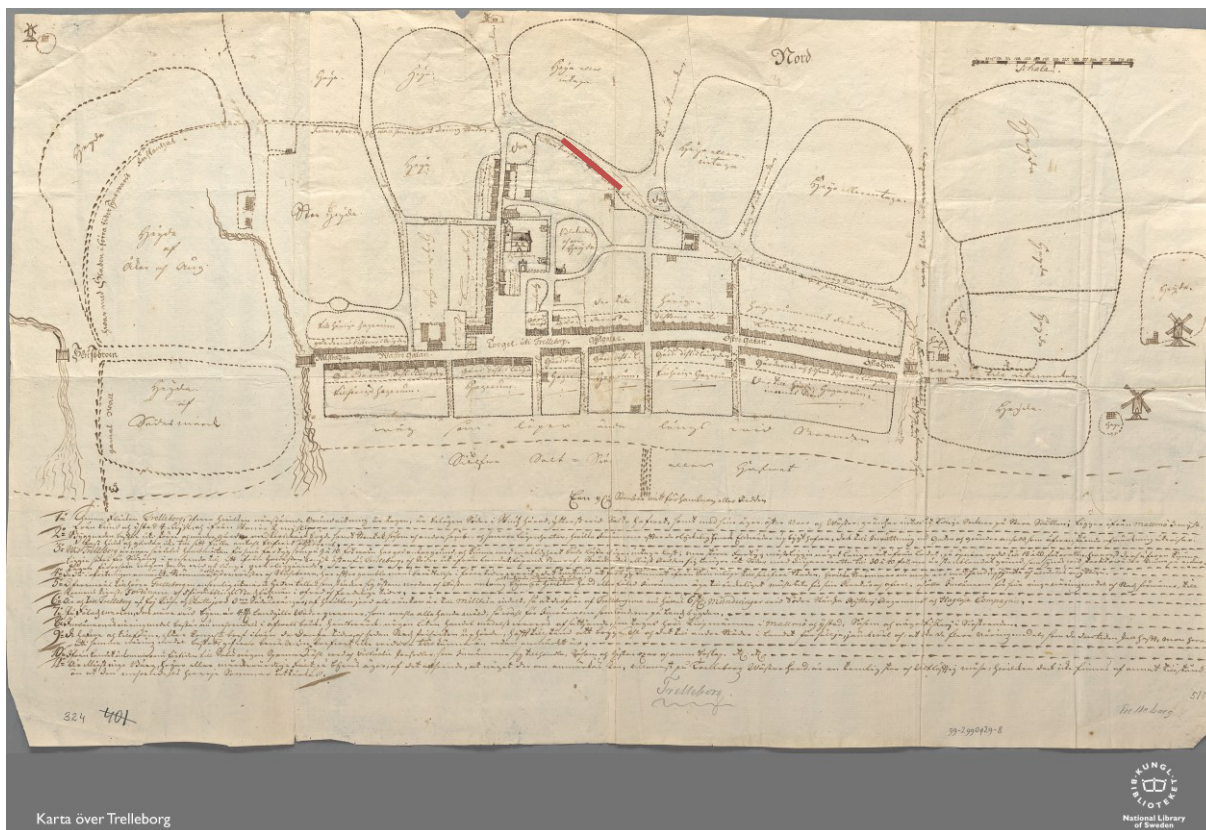
Exakt när staden grundades är osäkert, den tidigaste historiska källan som omnämner staden är från år 1257. I källan framgår det att staden är etablerad och att staden redan då troligen hade stadsprivilegium (Jacobsson 1982; Jacobsson och Wallin 1986:2). Därmed var den troligen inte nygrundad, utan förslagsvis grundades staden under 1200-talets första hälft (Jacobsson och Wallin 1986:15). Under medeltiden tros Trelleborg haft en befolkning på mellan 500 och 1000 invånare (Jacobsson och Wallin 1986:15).

När staden fick sitt stadsprivilegium är okänt, men sannolikt senast år 1257. Stadsprivilegium innebar bland annat att det fanns en separat rättskipning och beskattning. För att kunna genomföra detta krävdes att stadsområdet var tydligt definierat mot sitt omland, exempelvis med vattendrag, diken, staket eller vallar. Trelleborg förlorade sina stadsprivilegier år 1619, två år efter en brand som skadade stora delar av stadens bebyggelse (Länsstyrelsens Kulturmiljöprogram om Trelleborg 2006). Trelleborg återfick inte sina stadsprivilegier förrän år 1867 (trelleborg.se, 350 år gammalt brev).

Figur 3. Johannes Mejers grundskiss över Trelleborg från 1650-talet. Trelleborgsmuseum, TM.ETB:1070.

Den tidigaste kartavbildningen som idag är känd är Johannes Mejers grundskiss över staden och den utformades någon gång under 1650-talet (figur 3). Mejer gjorde flertalet kartskisser över städerna i södra Skandinavien. Från andra orter har kartorna konstaterats haft felaktiga uppgifter och tolkas ibland som en blandning av en faktisk avbildning av städerna och ett förslag på hur staden skulle kunna utvecklas. På Mejers karta för Trelleborg markeras kyrkan, tomter med smala streck och bebyggelse samt vattendrag med tjocka streck. Enligt kartan är den östvästliga gatan, nuvarande Algatan med flera, tätt bebyggd, men bebyggelsen är också spridd i staden. Tomterna är generellt små, större tomter kan framförallt ses i stadens utkant mot väster och öster. Mindre tomter indikerar bosättning med större specialisering mot hantverk och handel, medan större tomter kan tolkas ha varit tomter med mer odling. Var utgrävningsområdet ska placeras på Mejers karta är lite osäkert. Norra Vallgatan ligger idag ett kvarter norr om kyrkan (södra strecket i figur 3), men ska vara placerad längs den norra vällen i utkanten av staden (norra strecket figur 3).

Figur 4. Karta över Trelleborg från 1700-talet. Runt staden finns en otydlig markering, med texten "resterna av en gammal vall, var med staden synes i förra tider varit innestängd" (Kungliga biblioteket KoB 51:T-1 nr 324). Området för undersökningen markerat med rött streck.

Norra Vallgatan är placerad utmed vad man tror var den norra utkanten av den medeltida staden Trelleborg. Gatan har fått sitt namn av den stadsvall som förmodats ha gått i området. Stadsvallen har ännu inte med säkerhet dokumenterats arkeologiskt, men historiskt finns belägget för en stadsvall på en osignerad karta från 1700-talets mitt där det omnämns i text en gammal vall runt Trelleborg (figur 4). Ett historiskt belegg för en inramning av staden från tullräkenskaperna från början av 1700-talet, där det omnämns Östre port, Västre Port och Norre Port (Lindahl 1956). Från 1700-tals kartan kan det utläsas att bebyggelsen har varit koncentrerad runt Algatan och Norregatan, med ett fåtal byggnader utanför centralområdet.

En iakttagelse, vid jämförelse mellan Mejers karta från mitten av 1600-talet och kartan från mitten av 1700-talet, är att de bebyggda ytorna verkar ha minskat markant. Flera kvarter verkar ha slagits samman. En förklaring kan vara att Mejers grundplan var en vision av hur staden skulle utvecklas, eller att Trelleborg minskade i storlek under perioden.

Från år 1749 finns en kort notering om Trelleborg i Carl von Linnés Skånska resa.

"Trelleborg var en lång smal by med en stor gata, låg utsträckt efter södra havssidan av Skåne land. Trelleborg har tillförene varit stad, och på allt sätt även ännu hade skapnad av stad, uti vilken ett stort antal av hantverkare bodde, såsom:

Skomakare 25	Handsmakare 2	Glasmästare 2	Köpmän 3
Skräddare 16	Hattmakare 1	Sadelmakare 3	Fiskare 10
Grovsmeder 3	Snickare 5	Repslagare 1	Slaktare 2
Klensmeder 3	Timmermän 3	Bagare 2	Garvare 6
Fällberedare 1			

Utifrån Carl von Linnés beskrivning kan man utläsa en ort som påminner om kartan i figur 4. En utsträckt ort med en majoritet av bebyggelsen längs huvudgatan och nuvarande Algatan med flera. Totalt 88 yrkesverksamma personer är uppräknade (Linné 2005).

Motivet Norra Vallgatan finns på ett antal fotografier från mitten av 1900-talet. På bilderna kan man se en gatubild som är mycket lik dagens, med främst förändringar vid korsningen Norra Vallgatan och Valldamsgatan.

Utifrån byggnadernas stil och utifrån de historiska fotografier som finns har byggnaderna längs gatan bedömts att till största del ha sitt ursprung i 1900-talet. Några byggnader längs gatan har ett äldre utseende och skulle kunna vara äldre, De äldre byggnaderna skulle kunna vara på fastigheten Vallen 8 och Vallen 10. Längs gatan finns även några byggnader som uppförts under 2000-talet.

Tidigare arkeologiska iakttagelser

I början av 1980-talet genomfördes projektet Medeltidsstaden, vilket resulterade i rapporter över de medeltida städerna i Sverige. Rapporten om Trelleborg har nummer 38 och skrevs av Bengt Jacobsson (Jacobsson 1982). I rapporten nämns ett femtiotal arkeologiska observationer och undersökningar, främst från området runt Gamla torg, och flera från området sydöst om Gamla torg, som motsvarar området för det medeltida klostret. Sedan 1980-talet har flera undersökningar gjorts i staden, bland annat i kvarteren Herkules, Sjöjungfrun, Valfisken Större och Nordstjärnan.

Trelleborgs utveckling som stad har tidigare grundats på tolkningen att staden etablerade sig i den västra delen av staden, väster om Bastarännan och först senare expanderat österut (Lindahl 1956; Jacobsson 1982:46). Lindahl baserar sitt resonemang kring stadens framväxt dels på stadens storlek, men även på fyndet av grunden till en kraftig mur i nord-sydlig orientering som påträffats väster om Valldamsgatan. Valldamsgatan är utlagd ungefär på den plats där vattenflödet Bastarännan en gång gått och kan på så vis ha fungerat som en naturlig stadsgräns. Dock har senare forskning och arkeologiska utgrävningar påvisat att utformningen av stadsområdet gick fort, kanske inom loppet av en generation (Larsson 2006:266, 2007). De arkeologiska undersökningarna från senare tid har tydliggjort att staden etablerades på båda sidor om Bastarännan vid samma tid. De arkeologiska resultaten visar också att staden tidigast etablerade mellan 1220- och 1240-talet, inte så långt innan det första omnämmandet år 1258 (Knarrström 2020:7).

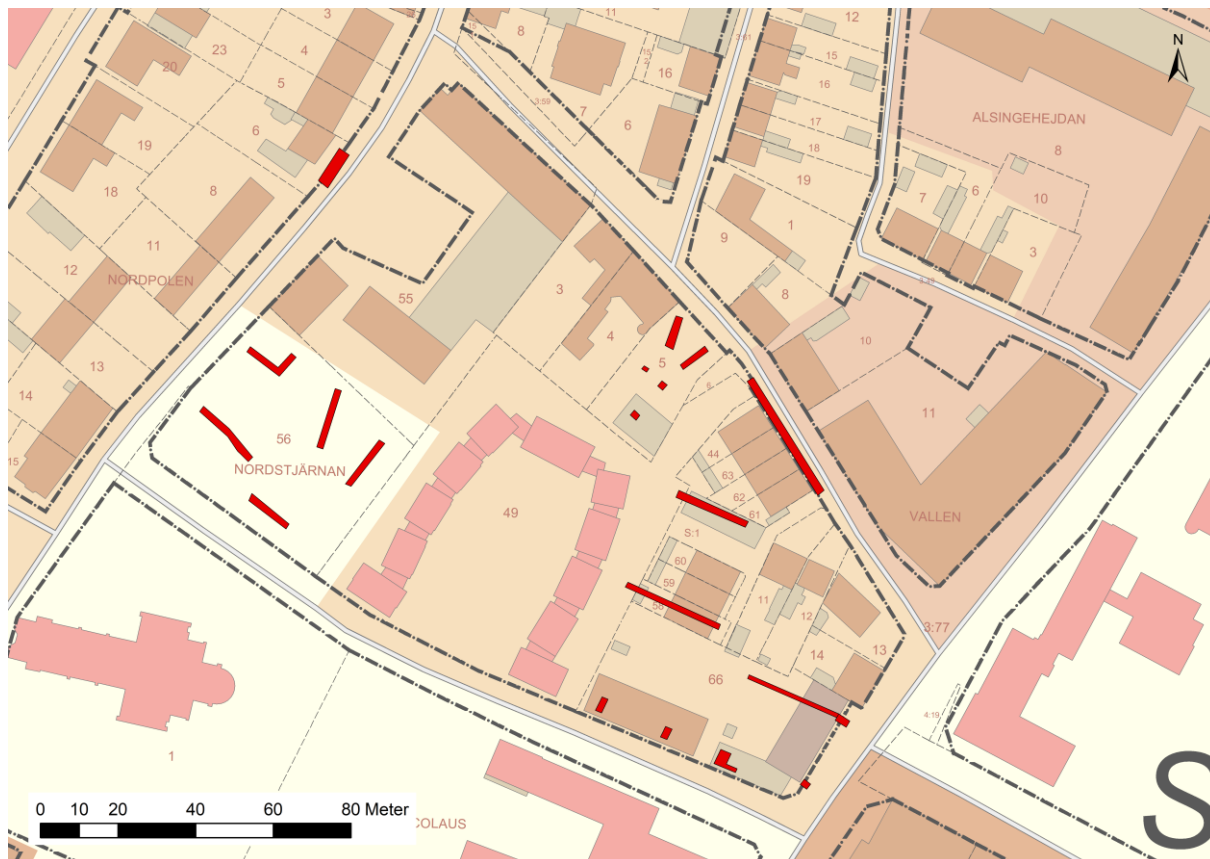
Dagens gräns för fornlämningen går i gatan, vilket medför att arkeologiska observationer i närområdet enbart har gjorts i kvarteret söder om Norra Vallgatan (figur 5).

Strax söder om korsningen Norra Vallgatan och Norregatan, vid Nordstjärnan 6, påträffades år 1918 ett pål- och kryssverk av ek med dimensionerna 0,20×0,20 m. Konstruktionen påträffades på 2,5 meters djup och har tolkats tillhöra en bro över ett vattendrag som ingått i en naturlig vallgrav runt staden (Jacobsson 1982:30, 43). Bron skulle kunna indikera platsen för stadens norra port.

På den östra delen av kvarteret Nordstjärnan genomfördes år 1978 en arkeologisk undersökning i form av tre schakt och resultatet visade på sentida raseringsmassor (Jacobsson 1982:30). År 1983 genomfördes ytterligare en undersökning på de östra delarna av kvarteret Nordstjärnan, denna gång på fastigheterna 15–21, som idag motsvarar Nordstjärnan 66 vid korsningen Valldamsgatan-Lejonhjärmsgränden. I undersökningen genomfördes fem provgropar och ett schakt på 25 meter. Undersökningen påvisade främst kulturlager från tiden efter 1600-talet. Ett dike i nord-sydlig orientering var den enda äldre lämningen (Wallin 1985).

Vid en arkeologisk förundersökning i kvarter Nordstjärnan 56 påträffades under år 2020 lämningar från vikingatid fram till 1900-talet. Den bevarade delen fanns i den norra delen av fastigheten, några av de arkeologiskt påträffade lämningarna var lergolv, stolphål samt diken och rännor i moränen (Billström 2020).

Söder om Norra Vallgatan genomfördes en arkeologisk förundersökning år 2021 på fastigheterna Nordstjärnan 5 och 6. Undersökningen genomfördes med fem schakt. Genomgående resultat var att området hade blivit utschaktat ner till cirka 0,6 meters djup där en markfiberduk var utlagd. Dock iaktogs det i fyra schakt rännor/diken och gropar under fiberduken mot moränen. Dessa nedgrävningar i morän undersöktes inte närmare inom förundersökningen. Avbaningen och utläggandet av markfiberduk täckt med makadam och grus ska ha skett någon gång mellan år 2014 och år 2018 (Knarrström 2020).

Figur 5. Markerat med rött är ytor i närområdet med arkeologisk övervakning. Sammanställning från fornsök, rapport kv Nordstjärnan 15–21 (Wallin 1985) och Medeltidsstaden 38 (Jacobsson 1982), mot bakgrund av fastighetskartan ©Lantmäteriet.

Genomförande och dokumentation

Undersökningen dokumenterades med single-contextmetod både i plan och vertikalt. Inom majoriteten av den undersökta ytan grävdes det djupare än morännivå. Nedgrävningar som påträffades i morän och tolkades vara av äldre karaktär, undersöktes för hand till ett djup om 2,00 meter från markytan, djupare grävning bedömdes ur arbetsmiljöskäl inte vara lämpligt på grund av det smala schaktet och ostabila massor i framförallt schaktets södra sida. Majoriteten av den södra sidan av schaktet bestod av moderna fyllnadsmassor av grus och sand. I plan mättes kontexter in med GPS medan sektionsväggar avbildades på millimeterrutad ritfilm. Enbart sektioner med komplex stratigrafi dokumenterades genom avritning i fält. Sektioner som bestod av morän följt av odling/betesjord och moderna massor ritades således inte. Kompletterande dokumentation gjordes med fotografering. I rapporten kommer följande förkortningar användas K=kontext, PM=makrofossilprov och C=sektion.

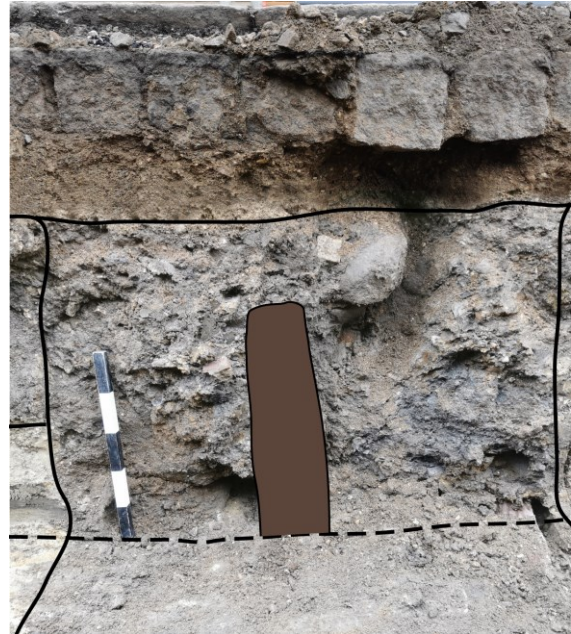
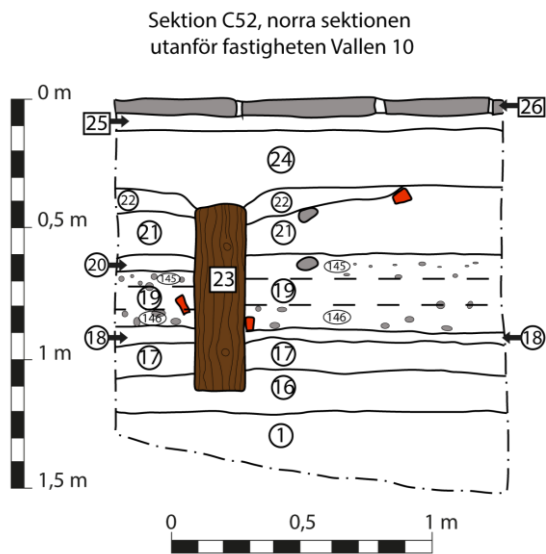
Schaktbredden var i genomsnitt 1,60 meter med relativt lodräta schaktsidor, schaktdjupet var i majoriteten av undersökningen 1,50 meter. Totala schaktlängden var ungefär 125 meter. Morännivån inom schaktet var mycket ojämn, mellan 0,95–1,50 meter. I genomsnitt låg morännivån på ungefär 1,10 meter och var djupare i öster, närmare den historiskt dokumenterade Valldammen och skulle kunna tolkas som att vattendraget i dess tidigaste fas varit relativt stort.

Figur 6. Fullständig schaktutbredning i förhållande till undersökningsområdet samt de i rapporten redovisade sektionerna inom undersökningen. Sektionsritningar med kontextbeskrivningar finns i bilaga 1, mot bakgrund av fastighetskartan ©Lantmäteriet.

Markarbetet utfördes huvudsakligen i ett schakt som följde Norra Vallgatan sydöst-nordvästliga riktning kompletterat med två stickschakt. Stickschakten gick dels mot norr, till fastigheten Vallen 10, och dels mot söder, till fastigheten Nordstjärnan 5 (figur 6). Huvudschaktet hade ett genomsnittligt schaktdjup på 1,50 meter med en bredd på 1,60 meter. Morännivån låg på mellan 0,95 och 1,40 meter under dagens marknivå. Detta innebär att inom huvudschaktet är fornlämningen numera helt bortschaktad, i stickschakten till fastigheterna var ingreppen grundare och fornlämningen kan finnas kvar på ett större djup inom schakten.

Nordöst om fastigheten Nordstjärnan 6 upprättades sektion C52 och där kunde ett tydligt kulturpåverkat lager dokumenteras direkt över ett lager med sand som tolkades vara naturligt avsatt. Det kulturpåverkade lagret hade en tydlig horisont i botten med större småsten ungefär 0,10 m i diameter, (K146), sedan följde 0,25 meter med ett sandigt lager, med visst inslag av småsten och tegel (K147). Överst i det sandiga lagret fanns ytterligare en horisont med småstenar (K145). Den övre horisontens stenar var mindre än den undre med en diameter på ungefär 0,05 m. Bägge horisonterna tolkades vara knadderstensytor till en hårdgjord väg (till vänster på figur 7). Den äldre horisonten låg på ett djup om 0,90 meter och den yngre horisonten låg på 0,65 meters djup. Den hårdgjorda vägen vara utlagd på moränen vilket innebär att den lade ut i samband med att området togs i bruk.

Figur 7. Till vänster sektion C52, med de två väghorisonterna K145 och K146, fullständig kontextbeskrivning ses i bilaga 1. Till höger fotografi som illustrerar hur den övre relationen för brunnarna var avbanad vid tidigare arbeten, detta fotografi visar brunn K119. Stödlinjer är inritade för kontextskiften och där schaktvägg övergår till schaktbotten.

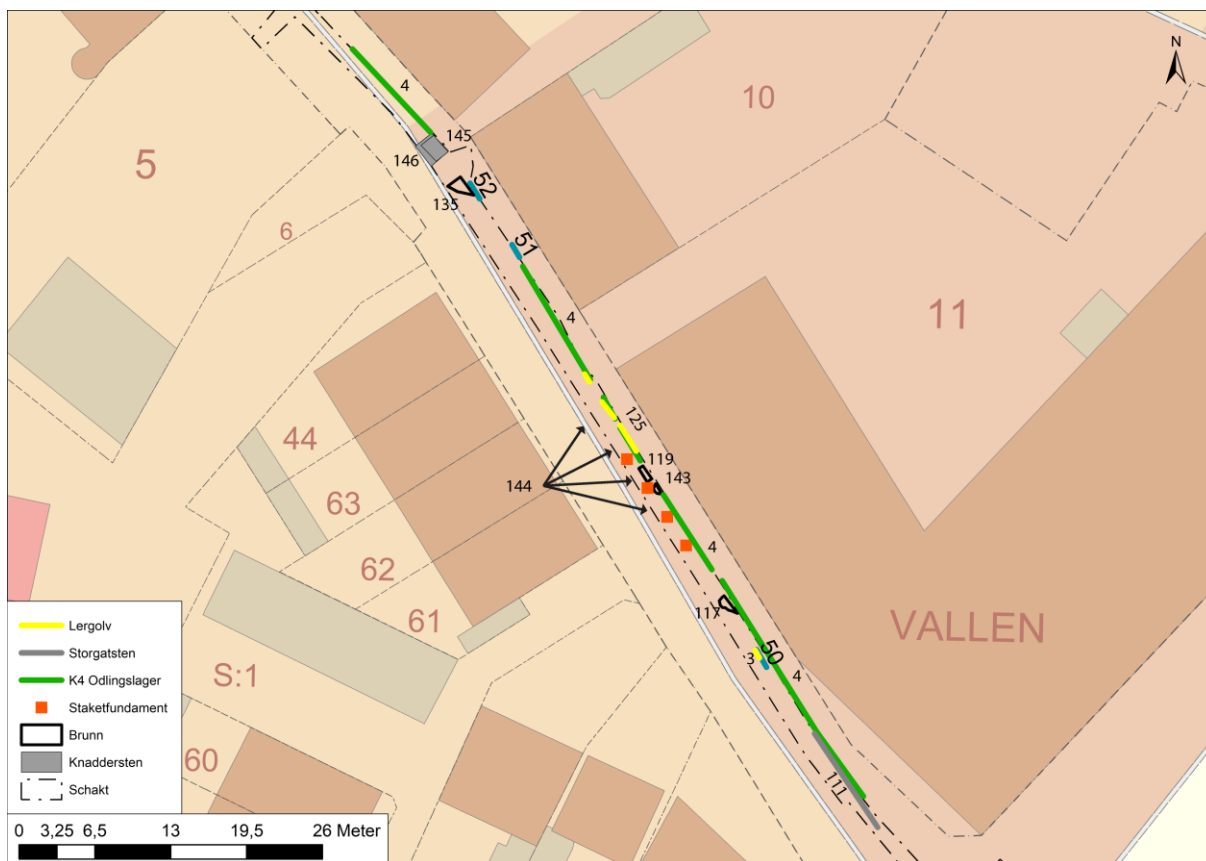
I undersökningen framkom flera brunnar (figur 8, K135, 117, 119 och 143). Tre av dess fanns utanför den norra delen av fastigheten Vallen 11. En fjärde brunn återfanns utanför Vallen 8. Den äldsta av de nedgrävningar som tolkades som brunn var den som påträffades längst i sydöst. Den var nedgrävd från första markhorisont, vid cirka 1,00 meters djup (K117). Hela nedgrävningen återfanns inte inom schaktet och en större exponering av nedgrävningen kan ge en annan tolkning. Nedgrävningens formen i plan var oregelbunden. Inom schaktet var den ovalliknande i sydväst–nordostlig riktning, men den nordöstliga delen var utanför schaktet. Nedgrävningen var oskodd och gick djupare än 2,00 meter. Från ett djup av 1,50 meter övergick sidorna från att ha varit ganska flacka och konkava, till att bli näst intill lodräta. Tre brunnar som bedöms som relativt moderna och samtida dokumenterades utanför fastigheterna Vallen 8 och 11 (K119, 135 och 143). Brunnarna var etablerade så högt upp i marklagren att deras stratigrafiska relationer var borttagna i samband med tidigare avbaning inför etablerandet av dagens vägbana (till höger på figur 7). Alla brunnarna hade centralt i nedgrävningen en ihålig, horisontellt placerad, trädstam bevarad. De ihåliga trärörerna var 0,15 m i diameter. Dessa trärör tolkas härstamma från pumpanordningar, troligen från gårdspumpar. I samband med den tidigare avbaningen förlorades möjligheterna att stratigrafiskt datera brunnarna. Två av brunnarna var cirkulära och oskodda, djupet hade uppgått till minst två meter. Den andra brunnen hade en kantig utformning (K119). I schaktet återfanns två hörn och brunnen tolkades utifrån trädrörets placering och de återfunna hörnen ha varit någorlunda kvadratisk. Brunnen var skodd med rödaktig kalksten, liknande öländsk kalksten. Totalt noterades 12 olika stenar, den största stenbiten som påträffades var 0,32×0,46 meter och 0,09–0,14 meter tjock. De flesta stenarna var släta på en av de större sidorna (figur 8). De stenar som hade en slät sida hade den sidan vänd in mot brunnen. Stenarna kan ha använts sekundärt i brunnen och kan tidigare brukats till något annat, troligen ett golv. I fyllningen till den stenskodda brunnen framkom gult tegel, som visar att brunnen sannolikt gick ut bruk som tidigast under 1800-talet (K148). Även denna brunn fortsatte djupare än 2,00 meter. Alla nedgrävningarna till brunnarna hade sidor/diameter på ungefär 1,20 meter vid moränen.

Figur 8. Den yngsta av de tre brunnarna (K119). Notera det fyrkantiga avtrycket med mörkare kulturjord med fyllningen i brunnen som avtecknar sig mot den gula moränen. I högra kanten av den vänstra bilden står fortfarande en av stenarna som fungerat som skoning på högkant. Centralt på samma bild kan träröret skymtas. På den högra bilden är ett urval av skoningstenarna avbildade, med den släta, sidan uppåt. Den sida som var vänt in mot brunnen. Skälstock 0,50 meter.

Från ett djup på 0,35 meter kunde lergolv av gul moränlera dokumenteras inom undersökningen. Lergolv har förekommit under lång tid i Skåne och består av packad lera, ofta hämtad lokalt. De lergolv som påträffades i undersökningen bestod av gul lera, mycket lik den moränlera som påträffades i botten av schaktet. Lergolvet var utlagt 0,15 meter tjockt, med en plan ovansida och något ojämn undersida (figur 9, K125). Lagret tunnade ut vid sidorna och ingen tydlig avgränsning i sidled kunde ses. Från den nordligaste delen av lergolvet till den sydligaste uppmättes ett avstånd på 7,95 meter. De centrala delarna där lergolvet påträffades var skadat av röredläggning, en brunn och en bilramp till ett underjordiskt parkeringsgarage på fastigheten Vallen 11.

Då de centrala delarna av lergolvet inte var bevarade kan det möjligen tolkas som två separata, samtida, lergolv. Lergolvet kunde enbart ses i den nordöstra sektionen på grund av recenta störningar. Stratigrafiskt kan lergolvet tolkas ha sin konstruktionsfas under senmedeltiden. Ytterligare ett lergolv kunde dokumenteras (C50, K3). Lergolvet dokumenterades på ett djup om 0,80 meter, till en bredd på 0,80 meter. Det östra avslutet av lergolvet tolkades vara det historiska avslutet, dock kunde inget byggnadselement, såsom väggrester eller liknande observeras. Den västra delen av lergolvet var avgrävt av större ledningsschakt varpå total längd inte kunde uppmätas. Från golvet skickades ett prov för makrofossilanalys. Analysen kunde främst påvisa rester från köksavfall, såsom fiskfjäll och sädesfragment. Även förkolnade rottrådsfragment och träkol registrerades (bilaga 3).

Figur 9. Ovan: Kartan visar utbredningen av de bevarade arkeologiska kontexterna längs Norra Vallgatan. Nedan: Fotografiet visar en den södra delen av det lergolv som dokumenterades i den norra schaktväggen utanför fastigheten Vallan 11 (K125)

Ovan lergolvet (K3) dokumenterades ett odlingslager (K4). Lagret dokumenterades mellan ett djup på 0,60 och 0,95. Ett odlingslager på motsvarande nivå kunde ses i stora delar av undersökningen, där inte moderna ingrepp hade påverkat lagerföljden. Kontexten tolkades förekomma över hela ytan, även om det bitvis var helt bortgrävt inom schaktet. Ett makrofossilprov analyserades för att vidare kunna bestämma typ av odlingsjord och hur den odlingen bedrevs. Analysen kunde tyvärr inte ge några säkra spår av gödsel eller odlade växter, dock en del köksavfall som är vanligt förekommande i hushållsnära odling. Vidare kunde analysen påvisa förkolnade fragment av blåstång (bilaga 3).

Fyra lämningar som bestod av tegelstenar på högkant påträffades söder om fastighet Vallen 10 (K144, figur 9, 10). Tegelkonstruktionerna hade ett inre trälager och var fragmentariskt fylld med betong. Träresterna tolkades ha varit äldre kilar för att hålla stolparna på plats. Konstruktionerna tolkades som en form av fundament till stolpar, troligen till ett staket, placerade med 3,00 meters avstånd. Konstruktionerna låg direkt under bärlagret till dagens asfalt och i fyllningsmassorna till stamledningen för spill/dagvatten. Lämningarnas stratigrafiska placering ovan ett betongrör tyder på att de som tidigast är från andra halvan av 1800-talet. När betongröret lades ned är något osäkert, men enligt Tekniska museet började avloppssystem i större skala byggas under 1880- (tekniskamuseet.se). Från år 1925 finns ett fotografi visandes aktuell sträckning av Norra Vallgatan, och dagens byggnad på fastigheten Vallen 10, med en gatubild som är mycket lik dagens (Trelleborgs museum TM.PKV:1465). Detta gör att fundamenten troligen har använts någon gång mellan 1880-talet och år 1925.

Figur 10, till vänster. En av de fyra konstruktionerna som tolkades vara fundament till staketstolpar. I fotografiet har konstruktionen delats på mitten i öst-västlig riktning och exponerat de olika konstruktionselementen i form av stående gula tegelstenar och ett tunt lager virke närmast tegelstenarna. När konstruktionen gått ur bruk har stolparna dragits upp och hålrummet fyllts med bruk av dålig kvalitet. Figur 11, till höger. Rad av storgatsten som visar den äldre sträckningen av gatan.

Från nyare tid kunde en äldre sträckning av Norra Vallgatans östligaste del dokumenteras, genom en bevarad rad med kantsten av storgatsten. Storgatstenen låg direkt under dagens asfalt och tolkades ha varit rännensten under tiden den var i bruk. Raden av storgatsten följde dagens sträckning i den västra delen fram till fastigheten Nordstjärnan 11. Öster om fastigheten svängde storgatstenen och den äldre vägdragningen aningens mot syd. Omdragningen av vägen skedde troligen i samband med att den

äldre byggnationen revs och dagens byggnad uppfördes under slutet på 1960-talet, början på 1970-talet.

Av de mer moderna lämningarna i Norra Vallgatan fanns flera äldre rör och ledningsdragningar. Det största ingreppet i fornlämningen kom från ett rörschakt till större betongrör för spill/dagvatten. Markarbetet följde det tidigare rörschaktet, som mestadels låg längs den södra sidan av schaktet, varpå den södra sektionen enbart hade recenta störningar. Strax norr om schaktet och bitvis i schaktet fanns en äldre gasledning, som hade stört de historiska kulturlagren inom schaktet. Schaktet till gasledningen var mycket smalt. I tillägg fanns flera mindre ledningar för el, tele och fiber som gick både parallellt och korsade. I både de västra och de östra utkanterna av huvudschaktet, närmast korsningarna med Valldammsgatan och Alsingegatan, hade moderna schaktningar gjorts ner till morän. Dessa områden var återfyllda med gul grusblandad sand.

Figur 12. De fyra fragmenten av keramik som samlades in i undersökningen fyndnummer 1 längst upp till vänster, fyndnummer 2 till höger och fyndnummer 4 längst ner till vänster. Varje keramikskärva är fotograferad från två sidor

Totalt samlades fyra fragment fynd in, fördelade på tre fyndposter (figur 12). Alla fynd insamlades från sektion 50. Den stratigrafiskt äldsta av fynden var ett fragment av ett kärl i yngre rödgods, med röd/brun saltglasyr (LUHM 33581:1, från K4). Yngre rödgodskeramik har använts under en lång period och har dateringar från medeltiden och fram till modern tid. Stratigrafin antyder att fyndet var från den äldre delen av tidsspannet. Från lagret ovan (K5) samlades två fragment från ett fat av porslin in. Fragmenten var vita, nästintill genomskinliga och mycket tunna, den ena skärvan hade en liten del med avfasad mynning (LUHM 33581:3). Det stratigrafiskt yngsta fyndet som samlades in var en bit fajans (K7). Fragmentet var en mynnings-skärva, från ett fat. Närmast mynningen fanns en grön glasyr, och övriga delar var täckt med en vit glasyr (LUHM 33581:2).

Resultat

Det större lergolvet, som kunde dokumenteras i den nordöstra sektionsväggen, visar på en äldre bebyggelse på den sidan Norra Vallgatan (figur 9). Lergolvet sträckte sig en bit ut i dagens gata, vars utbredning kan spåras på fotografier tillbaka till år 1925. Lergolvet har ingen absolut datering med naturvetenskapliga prover, utan har stratigrafiskt dateras till senmedeltid. En medeltida bebyggelse på den norra sidan av Norra Vallgatan indikerar att Trelleborgs medeltida stad sträckt sig aningens längre norrut i området än det som idag är antagit (figur 1). Det lergolv som enbart kunde dokumenteras i mindre omfattning analyserades med makrofossilanalys. En makrofossilanalys av lergolv valdes som ett prioriterat prov då det skulle kunna visa på brukningen av byggnaden som lergolvet tillhört. Då lergolvet legat i utkanten av det historiska Trelleborg fanns en frågeställning till provet huruvida det varit ett bostadshus, eller om det skulle tolkas som uthus/stall/hantverksbyggnad. Lergolvet valdes ut på grund av dess stratigrafiska djup, vilket gjorde att det tolkades vara medeltida. Den arkeologiska dokumentationen och analysen av makrofossil visar på att det med största sannolikhet funnits antingen ett kokhus eller en bostadsbyggnad norr om nuvarande Norra Vallgatan under medeltiden.

Figur 13. De i undersökningen dokumenterade konstruktionerna tolkade till tänkta utbredningar. I bakgrunden en rektifierad version av Bengt Jacobssons rekonstruktionsförslag (Jacobsson 1982:42). Även ett förslag till utvidgning av fornlämningen presenteras.

De knadderstensytor som tolkades som väghorisonter påträffades utanför Nordstjärnan 6, följer mönstret som har dokumenterats i övriga delar av fornlämningen, där hela området lades ut med en bestämd stadsplan, redan vid etableringen. Knadderstensytorna tolkades tillhöra en väg i nord-sydlig riktning (figur 9), vilket indikerar att staden antingen fortsatt längre norrut i området, eller att det i närområdet legat en port. En möjlig sträckning för gatan är att den utgjort östra utkanten av fastigheterna Nordstjärnan 67 och Nordstjärnan 6, gått i gränsen mellan Vallen 8 och 10 och sedan vidare ungefär där nuvarande Humlegatan svänger (figur 13). På en karta från åren 1910–15 kan man se att Humlegatan då svängde söder och inte norrut (Rikets allmänna kartverks arkiv J112-1-69). I området där gatan var utlagd låg även morännivån grundare, redan på 1,05 meter (C52, bilaga 1). En högre

morännivå är fördelaktig för stabilitet för vägen. Även detta resultat talar för att Trelleborgs medeltida stad gått längre mot nord än vad som hitintills antagits.

Ytterligare argument för att staden i äldre tider gått norr om Norra Vallgatan är de lergolv som dokumenterades på den norra sidan av Norra Vallgatan. Johannes Mejers karta från mitten av 1600-talet visar också på två kvarter norr om kyrkan, vilket innebär att antigen har kvarteret Nordstjärnan varit delat i en nordlig och en sydlig del, att kartan visar fel, eller att det funnits ett kvarter norr om Norra Vallgatan (figur 3). På kartan från mitten av 1700-talet verkar dock bebyggelsen ha slutat vid Norra Vallgatan (figur 4). Det är dock viktigt att notera att staden under 1600-talet förlorade sina stadsprivilegier och att en förlust av stadsprivilegierna troligen innebar att staden gick tillbaka i sin utveckling med ett minskat invånartal, då det utan stadsprivilegier var svårare med handel innebar det att de som försörjde sig genom handel flyttade till andra städer, till exempel till Malmö. Det är troligt att det är resultatet av detta som gör att Trelleborg har krympt på kartåtergivningen mellan 1600-talet och 1700-talet. En tolkning är att staden under medeltiden gick upp till den rekonstruerade vattenlinje som återges på figur 2, alternativt har även ett förslag med utgångspunkt i Bengt Jacobssons karta för rekonstruktionsförslag gjorts som visualiseras på figur 13.

Det odlingslager som kunde ses i stora delar av schaktet tolkas vara från tidigmodern tid (K4). Bevarandeförhållandena för den observerade delen av lagret var dåliga och enbart förkollnade makrofossiler var bevarande. En trolig orsak till att lagret var nedbrutet är omständigheten att det enbart var bevarat i en cirka 0,10 bred remsa, mellan nedgrävning för gasrör och avloppsrör. Från det förkollnade materialet kunde inte en säker brukning av lagret fastställas, men det är troligen en odlingsjord, kanske i form av en kålgård. Fragmenten av tång i lagret talar för att lagret har gödslat med tång från det närliggande havet. Gödning med tång är känt från 1600-talet, men är troligen äldre (Wiking-Faria 2009:225).

I undersökningen dokumenterades flera brunnar, från områdets äldsta brukningstid och fram till tidigmodern tid. Åtminstone den äldsta brunnen har funnits samtidigt som Valldammen existerat. Att man genomfört arbetet med att gräva en brunn indikerar att vattnet från Valldammen eller de naturliga vattendrag som funnits i områdets direkta närhet under historisk tid inte räckt för det vattenbehov som funnits i området.

Från tidigmodern tid återfanns fyra fundament till staketstolpar, från tiden innan år 1925. Dessa påträffades relativt mitt på dagens vägbanan vilket visar att vägen har breddats mot norr (figur 9).

Från modernare tid kan det konstateras att Norra Vallgatans östligaste del gått längre söderut, genom att en rad med storgatsten kunde dokumenteras direkt under dagens asfalt. Stenraden följde dagens vägsträckning efter ungefär 15 meter från korsningen med Valldamsgatan. Breddningen av gatan har troligen tillkommit i samband med att dagens byggnad på Vallen 11 uppfördes omkring år 1974 och gatan anpassades för att bilar skulle kunna svänga mot norr/komma in på gatan från norr på ett enklare sätt (trelleborgsallehanda.se).

Det insamlade fyndmaterialet från området är mycket sparsamt, endast fyra fragment keramik, varav tre är mycket sentida i form av fajans (LUHM 33581:2) och porslin (LUHM 33581:3). Det fjärde fragmentet är yngre rödgodskeramik, med en generell datering från 1400-talet och framåt (LUHM 33581:1). Det sparsmakade fyndmaterialet berodde till stor del på schaktets instabila väggar, vilket medförde en begränsad möjlighet att befinna sig i schaktet, men har troligen även sin grund i att området generellt har haft en lägre grad av aktivitet och mindre hushållsavfall har ackumulerats på platsen. Sammantaget tyder det på att området är i utkanten av staden. Den relativt begränsade stratigrafien visar också att området inte blivit intensivt utnyttjat, utan främst varit ett område för odling och/eller betning, med enbart lämningar efter två byggnader. Dessa tolkas utifrån stratigrafien och det historiska källmaterialet till tiden strax innan staden blev av med sina stadsprivilegier under tidigt 1600-tal.

I samma riktning som huvudschaktet hade det tidigare grävts ned större betongrör för dagvatten, samt mindre rör för gas. Flera mindre kablar och rör korsade huvudschaktet. Dessa tidigare ingrepp har tagit

bort stora delar av fornlämningen, utan någon arkeologisk övervakning. Trots dessa ingrepp förekom intakta kulturlager längs stora delar av sträckningen.

Kulturlagerstatus

Dagens bebyggelse längs Norra Vallgatan har uppförts efter år 1899. Till bebyggelsen har vatten, avlopp, kablar med mera inkopplats, vilket medfört att gatan och dess närområde flera gånger blivit genomgrävda. Vissa delar av gatan var helt utschaktad, främst i området kring korsningarna Norra Vallgatan/Valldamsgatan och Norra Vallgatan/Alsingegatan. I områdena däremellan var fornlämningen bitvis bevarad, dock var de organiska lagren kraftigt nedbrutna på grund av att de enbart var bevarade i liten bredd, uppskattningsvis 0,10–0,20 meter. Denna tunna remsa med arkeologi i stadens utkant har förändrat historien kring det äldre Trelleborg och visar på vikten av arkeologiska undersökningar, även i områden med hög utschaktningsgrad.

Administrativa och tekniska uppgifter

Länsstyrelsens dnr	13388-2023
Fornlämningsnr	RAÅ Trelleborg 19:1
Lämningsnr, fornreg	L1988:7459
Kulturens projektnr	A_2023_0059
Trakt/kvarter/fastighet	Innerstaden 3:77
Socken	Trelleborgs stad
Kommun	Trelleborg
Län	Skåne
Typ av exploatering	Nyetablering av fjärrvärme
Uppdragsgivare	Trelleborgs kommun
Typ av undersökning	Arkeologisk schaktningsövervakning
Ansvarig institution	Kulturen
Fältarbetsledare	Kristoffer Brink
Övrig personal	Henrik Benero
Fältarbetstid	2023-12-13 – 2024-02-26
Fälttid, arkeolog, tim	117 h
Yta, m ²	225 m ²
Kubik, m ³	340 m ³
Fyndmaterial	Fynden förvaras efter fyndfördelning på LUHMs magasin, LUHM33581:1-3.
Ritning, dokumentation	3 st A3 ritfilm: 3 sektionsritningar skala 1:20, digitala inmättningsfiler i Kulturens stads-GIS
Foto	27 digitala fotografier
Analyser	Makrofossilanalys
Arkivmaterial, förvaring	LUHM, kopior i Kulturens LA-Arkiv under fastighetsbeteckningen Innerstaden 3:77 Norra Vallgatan, Trelleborg

Källor och litteratur

Billström, Linda. 2020. Nordstjärnan 56, fornlämning RAÄ Trelleborg 19:1/Lämningsnr 1988:7459, Trelleborg, Trelleborgskommun, Skåne län. Arkeologisk förundersökning 2020. *Kulturmiljörapport* 2020:51. Lund

Jacobsson, Bengt. 1982 Trelleborg I: *Medeltidsstaden 38. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.*

Jacobsson, Bengt. och Wallin, Lasse (Lars). 1986. Trelleborg under vikingatid och medeltid. *Riksantikvarieämbetet UV–Syd’s skriftserie* nr 7.

Knarrström, Annika 2020. Kv Nordstjärnan 5 och 6, Trelleborg. Rapport 2022:2 Arkeologisk förundersökning Skåne län, Trelleborgs kommun, Trelleborg socken, L1988:7459 (Trelleborg 19:1)

Larsson, Stefan. 2006. Gestaltningen av några skånska städer. I: *Centraliteter. Människor, strategier och landskap*. Red Larsson, Stefan. Stockholm

Larsson, Stefan 2007. I: *En arkeolog i Trelleborg*. RED: Larsson, Stefan. och Arcini, Caroline.

Lindahl, Harald 1956. Trelleborgs stadsmurar. *Skånes hembygdsförbunds årsbok 1958*.

Linné, Carl von. 2005. *Skånska resa 1749*. Inledning och redigering av Hagberg, Knut. [Ny utgåva].

Wallin, Lasse (Lars). 1985. Rapport Kv Nordstjärnan 15–21. Trelleborg. Skåne. 1983. DNR 3859/84

Wiking-Faria, Pablo. 2009 *Freden, friköpen och järnplogarna: drivkrafter och förändringsprocesser under den agrara revolutionen i Halland 1700–1900*. Diss. Göteborg

Internetreferens

350 år gammalt brev, Trelleborgs kommun. <https://www.trelleborg.se/nyheter/350-ar-gammalt-drottningbrev-hittat-i-kommunens-arkiv/> hämtat 2024-08-19

Länsstyrelsen i Skåne. Kulturmiljöprogram om Trelleborg 2006.

<https://www.lansstyrelsen.se/skane/besoksmal/kulturmiljoprogram/kulturmiljoprogram-omraden/kulturmiljoprogram-trelleborg.html?sv.target=12.382c024b1800285d5863a89a&sv.12.382c024b1800285d5863a89a.route=/&searchString=&counties=&municipalities=&reserveTypes=&natureTypes=&accessibility=&facilities=&sort=none>, hämtat 2024-08-19

sverigeshistoria.se. <https://sverigeshistoria.se/lektioner/trelleborgen-1/>, sidan presenteras av statens historiska museer, hämtad 2024-07-12

tekniskamuseet.se. <https://www.tekniskamuseet.se/lar-dig-mer/100-innovationer/avloppssystemet/>, hämtat 2024-08-19

Övrigt

Kungliga biblioteket. Karta över Trelleborg. Placering KoB 51:T-1 nr 324

Trelleborgsallehanda.se. <https://www.trelleborgsallehanda.se/trelleborg/valldammarna-gav-namn-at-gatan/>, hämtad 2024-08-27

Trelleborgs museum. Meyers karta. Identifikationsnummer, TM.ETB:1070 hämtat från digitaltmuseum.se 2024-07-11.

Trelleborgs museum. Fotografi. Identifikationsnummer TM.PKV:1465, hämtat från digitaltmuseum.se 2024-07-11.

Rikets allmänna kartverks arkiv Rak-id J112-1-69, år 1910–15, Bladnamn Trälleborg. 1–69

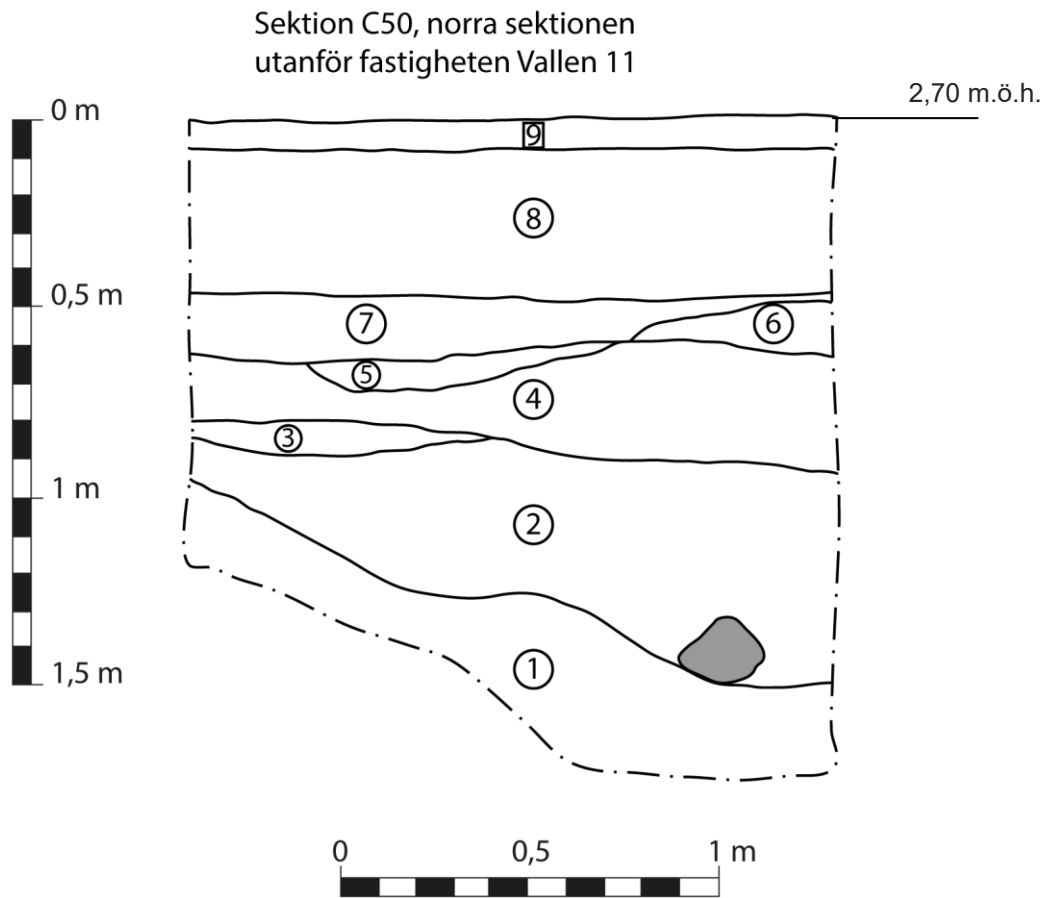
Bilagor

1. Sektionsritningar
2. Fyndlista
3. Makroskopisk analys av jordprov från Kyrkogatan, Lund. Teknisk rapport. Jens Heimdahl, Arkeologerna–Statens historiska museer

Symbolförklaringar

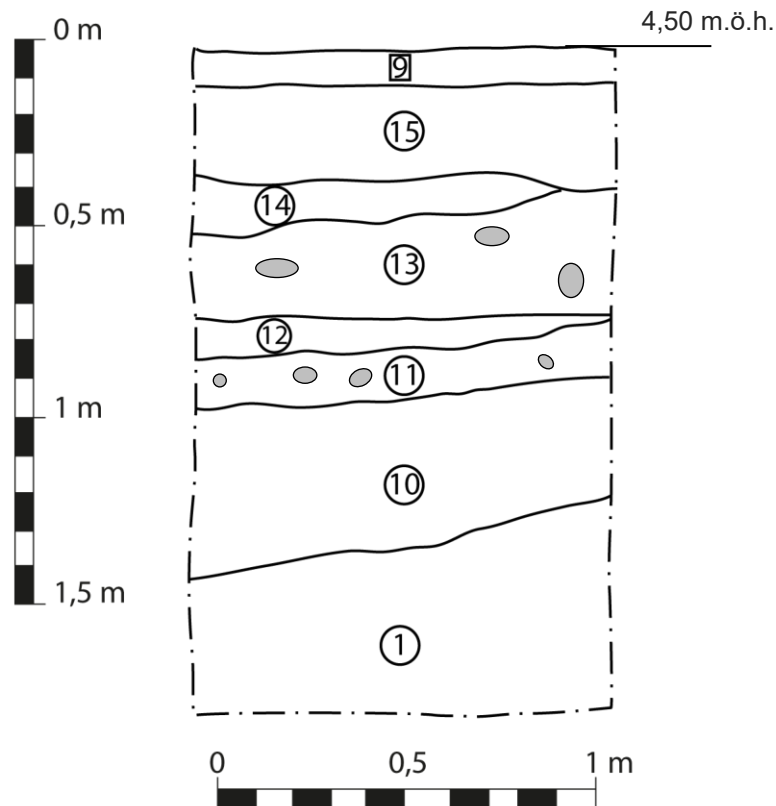
	Lager
	Fyllning
	Stolphål
	Konstruktion
	Nedgrävning
	Det stratigrafiska objektets begränsning
	Schaktbegränsning
	Skuren av yngre nedgrävning
	Osäker begränsning
	Släntpilar

Bilaga 1. Sektionsritningar

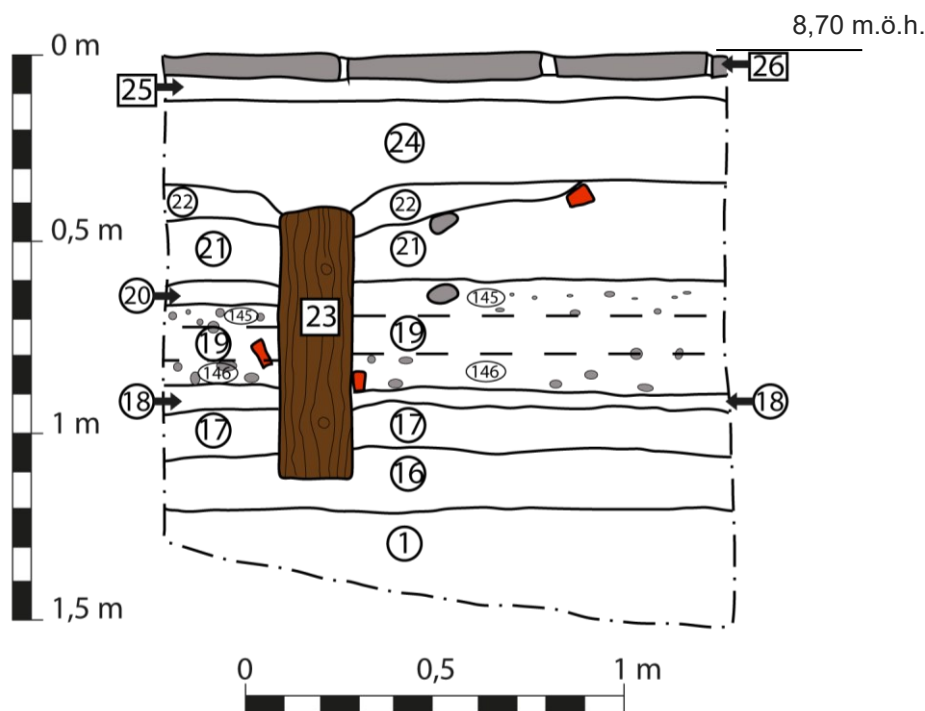
1. Gulbrun homogen lera, något fuktig och något siltig. Morän.
2. Heterogen kompakt grå lera, fuktig med inslag av kalk, tegelkross och träkol. Mer uppblandad mot moränen. Äldre marklager.
3. Gul siltig lera, kompakt, något fuktig, inslag av kalkprickar och bränd lera. Lergolv. PM201.
4. Gråbrun homogen siltig lera, kompakt med inslag av kalkprickar, tegelkross, träkol, djurben. Odlingslager. PM 200. Ett fragment yngre rödgoods med rödbrun saltglasyr samlades in LUHM 33581:1.
5. Gulbrun sand, lucker med inslag av träkol, kalkbruk, järn, fynd av två fragment av ljus, tunn, porslin LUHM 33581:3. Tolkats som ett konstruktionslager, eventuellt ett lager sättsand. Eventuellt samma med K6.
6. Gulbrun sand, lucker med inslag av träkol, kalkbruk, kalkprickar och tegelbitar. Tolkats som ett konstruktionslager, eventuellt ett lager sättsand. Eventuellt samma med K5.
7. Gråsvart-siltig lera. Kompakt, relativt heterogen, två svaga horisonter. Inslag av träkol, kalkprickar, röda tegelbitar, flertal småsten. Fynd av en mynningsskarva keramik med grön/vit dekor i fajans LUHM 33581:2. Brukningslager utomhus med inslag av brandlager.
8. Bärlager bestående av lucker sandig grus. Rödbrun och aningens fuktig. Inslag av mindre stenar.
9. Storgatsten med 0,02 m asfalt över. Asfalten är dagens väg bana. Storgatstenen är en rest från tidigare gatubeläggning. Ovansidan av storgatstenen låg på 2,70 meter över havet i Rikets höjdsystem 2000

Sektion C51, norra sektionen
utanför fastigheten Vallen 10

1. Gul siltig lera. Morän.
10. Brunrå lerig silt. Mer uppblandat med morän mot botten. Inslag av småsten. Äldre marklager.
11. Grått siltigt lager homogent, likt K5. Inslag av större stenar. Äldre vägbana.
12. Ljus sand, blöt och kompakt. I lagret fanns en lins med stenar 0,05 meter i diameter och tegelkross. Brukningslager på vägyta.
13. Homogent mörkt siltlager. Inslag av stenar 0,15 m i diameter. Äldre vägbana.
14. Ljust raseringslager. Inslag av gult och rött tegel, samt större stenar.
15. Bärlager bestående av makadam.
9. Storgatsten, toppad med asfalt. Ovansidan av storgatstenen låg på 4,50 meter över havet i Rikets höjdsystem 2000

Sektion C52, norra sektionen
utanför fastigheten Vallen 10

1. Gul moränlera.
16. Grå moränlera, tolkat ha blivit utsatt för syre i samband med tidigare schaktning söder om sektionen.
17. Grå, torr, kompakt, homogen siltig sand. Inga horisonter eller andra komponenter. Naturligt avsatt.
18. Grå-röd-brun fuktig, homogen, kompakt sand. Inga andra komponenter. Naturligt avsatt.
19. Brun-grå siltig-sand, torr och kompakt med flera horisonter. En tydlig horisont i botten med lite större sten (K146), och en tydlig horisont i toppen med lite mindre sten, (K145). Inslag av rött tegel. Tolkat som äldre väg med en tydlig anläggningsfas i botten och en i toppen, däremellan brukning och lagning av vägen. Idag går här en väg mot söder.
20. Kompakt lager med en blandning av kontext 5 och 7, infiltrationslager.
21. Grå-svart homogen siltig sand, torr och kompakt. Inslag av träkol, kalkprickar, rött tegel, aska. Brukningslager utomhus.
22. Grå-svart homogen siltig sand, torr och kompakt. Inslag av träkol, kalkprickar, rött tegel, aska. Brukningslager utomhus, mycket lik K21, den skillnad som finns är att K22 är aningens brunare.
23. Hel stock, 0,18 meter i diameter. Stocken var mer välbevarad i den nedre delen. Där spår av tillyxning kunde ses som hade smalnat av den norra delen av stocken. Stocken var bevarad till en längd om 0,85 meter. Avkapningen i botten var gjord med yxa, en lutning på avkapningen gav att den ena sidan var ungefär 1 cm längre än den andra. Trasad i toppen från en avbaning inför utläggandet av bärlagret för dagens väg. Ingen nedgrävning till stocken kunde ses och då den inte var spetsad tolkas stolpen ha blivit neddriven i modern tid.
24. Gul-grå siltig-sand med småsten och litet inslag av rött tegel, bärlager.
25. Asphalt, dagens vägyta. Ovansidan av storgatstenen låg på 8,70 meter över havet i Rikets höjdsystem 2000
26. Trottoarstenar.

Bilaga 2. Fyndlista Inventarienummer LUHM 33581

Fynd nr	ID	Sakord	Typ	Material	Del	Antal	Fragment	Vikt	Schakt	Lager	Datering	Beskrivning
1	200	Kärl	Ynge rödgods	Keramik	Buk	1	1	17 g	Huvudschakt	Lager 4 sektion 50	Medeltid-nyaretid	Rödbrun saltglasyr?
2	201	Fat	Fajans	Keramik	Mynning	1	1	12 g	Huvudschakt	Lager 7 sektion 50	Tidigmodern-modern tid	Grön glasyr vid mynning, annars vit
3	202	Fat	Porslin	Keramik	Mynning	1	2	12 g	Huvudschakt	Lager 5 sektion 50	Tidigmodern-modern tid	

Analys av jordprover från Norra Vallgatan, Trelleborg

Teknisk rapport

Jens Heimdahl, Arkeologerna – Statens historiska museer 2024-08-16

Bakgrund

Under den arkeologiska undersökningen vid Norra Vallgatan, Trelleborg (Projekt A_2023_0059) insamlades två jordprover för makroskopisk analys med fokus på växtrester. Proverna insamlades från två kulturlager, det ena (L6) tolkat som ett möjligt odlingslager direkt överlagrade det andra (L9) som tolkades som ett golvlager, vilka exponerades i schaktets sektion. I det överlagrande odlingslagret påträffades yngre rödgods som troligen är från tidigmodern tid. Det undersökta området har antagits ligga på nordsidan om stadsvallen, men innanför denna, i ett perifert stadsområde. Målsättningen med analyserna har varit att försöka se spår av aktiviteter som bedrivits och miljöer som på platsen.

Metod och källkritik

Efter att provvolymen mätts upp preparerades proverna genom flotation och våtsiktning i siktar med minsta maskstorlek 0,25 mm. Identifieringen av materialet skedde under ett stereomikroskop med 6–100 gångers förstoring. I samband med bestämningarna utnyttjades litteratur (främst Von Jacomet 2006) samt referenssamlingar av recenta fröer. Den makroskopiska analysen har främst behandlat växtmakrofossil (som inte är ved eller träkol), men även puppor, fekalier, smältor, slagg, ben mm har eftersökts. Fröer och frukter har räknats till antal.

Bevarandegraden i proverna var låg, och endast förkolnat växtmaterial fanns bevarat. Den låga bevarandet beror troligtvis på hög dränering och syresättning i marken, men få spår av moderna rotträdar påträffades. De provtagna brukslagren definierats med skarpa kontakter mot angränsande strata vilket visar att den postdepositionella bioturbationen varit begränsad, och i de flesta fall försumbar. Materialet bedöms huvudsakligen ligga *in situ* sedan övergivandet och eventuell omlagring av material bedöms ha skett innan depositionstillfället.

Analysresultat

I resultattabellen har fragmenterade material som inte är förkolnade fröer och frukter kvantifierats enligt en grov relativ skala om en till tre prickar, där en prick ● innebär förekomst av enstaka (ca 1–5) fragment i hela provet. Två prickar ●● innebär att materialet är vanligt – att det hittas i alla genomletningar av de subsamplingar som görs. Tre ●●● prickar innebär att materialet kan sägas dominera provet, att man hittar det var man än tittar.

A_2023_0059, Norra Vallgatan Trelleborg			PM	200	201
			L	4	3
			Kontext	Odlingslager	Lergolv
			Analyserad vol. I	1,3	0,7
Fragmenterade material	Förkolnade vedväxter		Träkol	●●	●●
			Kvistfragment	●	
	Förkolnade örtfragment		Rottrådsfragment	●	●
			Blåstång fragment	●	
	Köksavfall		Däggdjurs- och fågelben	●	
			Fiskfjäll och fiskben	●●	●
Förkolnade fröer frukter					
	Sädeskorn (ospec.)	Cerealiea indet		7	2
Odlat	Skalkorn	<i>Hordeum vulgare ssp. vulgare</i>		11	
	Råg	<i>Secale cereale</i>		2	

Diskussion

De provtagna kulturlagren representerar skilda kontexter och diskuteras därför var för sig.

PM 200, L4: odlingslager

Funktionen som odlingslager går inte säkert att belägga med endast förkolnat material, och utan säkra spår av gödsel och odlingsväxter. Däremot fanns ett rikligt med köksavfall i form av förkolnade sädeskärnor och benmaterial, en typ av avfall som är vanligt att finna i hushållsnära odlingar, till exempel kålgårdar. Innehållet stödjer utifrån bevarandeförhållandena tolkningen som en odlingsjord, men kan inte säkert bekräfta denna. Av särskilt intresse är också de förkolnade fragmenten av blåstång i materialet. I kustnära områden är tång känt för att ha insamlats som som gödning i åkrar och andra odlingar. Möjligen är de förkolnade fragmenten av tång i lagret spår av en sådant gödningsmaterial.

PM 201, L3:

I lergolvet fanns relativt lite material, vilket är typiskt för liknande lergolvslämningar. Samtidigt är andelen köksavfall i form av sädesfragment och fiskfjäll, i de material som här påträffades tydligt. Det ligger därför nära tillhands att tolka golvet som en del i ett bostads- eller kokhus.

Referenser

Von Jacomet, S., 2006: *Identification of cereal remains from archaeological sites*. 2nd ed. IPAS Basel University, Basel

2024

- 2024:1 Kv Domkyrkan 1, Lund. Fornlämning RAÄ Lund 73:1/L1988:5459, Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk kontroll år 2022–2023. Gertie Ericsson & Aja Guldåker.
- 2024:2 Häglinge kyrka, Hässleholms kommun, Skåne län. Antikvarisk medverkan 2023 – 2024. Carita Melchert.
- 2024:3 Innerstaden 2:1, Stortorget, fornlämning RAÄ Lund 73:1/L1988:5459, Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2015. Gertie Ericsson med bidrag av Jens Heimdahl.
- 2024:4 Grynmalaren 37, Lund. Fornlämning L1988:5459/RAÄ Lund 73:1. Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk förundersökning och schaktningsövervakning 2023. Linnea Lidh.
- 2024:5 Innerstaden 2:1, Mårtenstorget. Fornlämning L1988:5459/RAÄ Lund 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk undersökning & schaktningsövervakning 2023. Imelda Bakunic Fridén.
- 2024:6 Fossesholm herregård. Vestfossen, Øvre Eiker kommune, Buskerud Fylke, Norge. Trädgårdsarkeologisk undersökning 2022–2023. Aja Guldåker.
- 2024:7 Universitetet 1, Kungshuset. Fornlämning RAÄ Lund 73:1/L1988:5459 Lunds stad och kommun, Skåne län. Schaktningsövervakning 2023. Sebastian Boström & Gertie Ericsson.
- 2024:8 Innerstaden 2:1, Laborategatan. Fornlämning L1988:5459/RAÄ Lund 73:1. Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2023. Linnea Lidh
- 2024:9 Innerstaden 2:1 m.fl., Lund. Fornlämning L1988:5459/RAÄ Lund 73:1. Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2022–2023. Generellt tillstånd – Krafttringen Energi AB. Henrik Bernro.
- 2024:10 Östra Karup kyrka, Båstads kommun, Skåne län. Antikvarisk medverkan 2023 – 2024. Carita Melchert.
- 2024:11 Kv Maria Magle 6, Lund. Fornlämning L1988:5459/RAÄ Lund 73:1. Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2021–2023. Imelda Bakunic Fridén
- 2024:12 Kv Domkyrkan 1 & Sankt Laurentius 3, Generellt tillstånd – Lunds Domkyrka, Fornlämning L1988:5459/RAÄ Lund 73:1. Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning år 2022–2023. Henrik Bernro.
- 2024:13 Apollo 3, Ystad. Fornlämning RAÄ Ystad 50:1/L1988:3379. Ystad stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk förundersökning år 2023. Sebastian Boström.
- 2024:14 Kv Galten 28. Fornlämning L1988:5459/RAÄ 73:1. Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning år 2024. Henrik Bernro.
- 2024:15 St Peter 39, Vänskapens hus, Lund, Skåne län. Antikvarisk medverkan 2023 – 2024. Carita Melchert.
- 2024:16 Tosterups kyrka, Tomelilla kommun, Skåne län. Antikvarisk medverkan 2022 – 2024. Carita Melchert.
- 2024:17 Västra Karaby kyrka, Kävlinge kommun, Skåne län. Antikvarisk medverkan 2024. Carita Melchert.

Tidigare nummer kan rekvideras från Kulturen, Kulturmiljöavdelningen

Telefon: 046-350406

E-post: arkeologi@kulturen.com

- 2024:18 Gjøvik Gård, Gjøvik kommun, Innlandet fylke, Norge. Trädgårdsarkeologisk undersökning 2023. Aja Guldåker.
- 2024:19 Hällaryd 1:149 och 1:142. Fornlämning 49:1/L1979:5957. Hällaryd socken, Karlshamns kommun, Blekinge län. Schaktningsövervakning 2023/2024. Sebastian Boström.
- 2024:20 Innerstaden 2:1, Tegnérsplatsen. Fornlämning L1988:5459/RAÄ Lund 73:1. Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2024. Imelda Bakunic Fridén
- 2024:21 Tåstarps kyrka. Tåstarp socken, Ängelholms kommun, Skåne län. Arkeologisk vindstädning och byggnadsarkeologisk undersökning 2016. Gunilla Gardelin & Johan Wallin.
- 2024:22 Innerstaden 3:77, Norra Vallgatan. Fornlämning L1988:7459/RAÄ Trelleborg 19:1. Trelleborgs stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2023–2024. Kristoffer Brink.

Tidigare nummer kan rekvireras från Kulturen, Kulturmiljöavdelningen

Telefon: 046-350406

E-post: arkeologi@kulturen.com